

tenentur; nam omnes ex æquo tenentur, vel nulla, si quidem non datur ratio cur una potius quam altera hoc præstare debeat: sed dici non potest nullam ex præcedentibus personis damnum hujusmodi reparare teneri; in eo enim casu conditio innocentis pejor fieret conditio nocentis. Nec merito allegarentur axiomata: *Melior est conditio possidentis; Nemo præsumitur matus, nisi probetur*: illa namque axiomata constituant regulas pro foro externo, ubi sufficienes requiruntur probationes ut ferantur judiciales sententiae, non autem pro foro interno, in quo a regulis naturalis æquitatis recedere non licet.

R. ad secundum. Qui injustam posuit causam, damnum pro ratione dubii reparare tenetur; sibi enim persuadere non potest se nihil debere, quia nulla est ratio præsumendi damnum potius ex causa justa provenisse, quam ex causa injusta. Ergo. Ita *Habert, de Lugo, Sanchez, Billuart* et plures alii contra *Sylvium, Collatorem Andeg.*, et multos alios qui contendunt quod in dubio nulla sit obligatio reparandi damnum, quia melior est conditio possidentis. *S. Ligoriu*s tamen, l. 3, n. 562, posteriorem hanc sententiam tradit ut sat probabilem, et priorem ut valde probabilem.

R. ad tertium. Variis in dubiis hic expositis adest obligatio damnum reparandi; qui enim in supradictis versantur dubiis, prudenter judicare non possunt se nihil debere propter rationes allatas. Ergo. Sic iidem modo citati theologi, contra alios.

Qui autem in memoratis dubiis constituuntur, restituere debent secundum gradum probabilitatis se causam fuisse damni efficacem; vel enim secundum hunc gradum restituere, vel totum reparare tenetur: at totum reparare non tenetur; eorum enim obligatio minor esse debet quam si certo fuissent causa damni efficax, ut recta ratio innuit; sed minor non esset eorum obligatio, si totum reparare tenerentur. Tenentur igitur ad partem totius, et pars illa determinari debet juxta gradum probabilitatis quod damnum intulerint: unde si quatuor

æqualiter ad damnum concurrerint, unusquisque quartam partem restituere dehet.

Si ex actione ponenda certo prævideretur damnum injustum secuturum esse, ab ea actione procul dubio abstinentum foret: si vero tantum videretur dubium ex illa actione obventurum esse damnum injustum, sequendæ essent regulæ a nobis assignatae, ubi de conscientia dubia tractavimus.

Quæritur 2º quænam sit obligatio reparandi damnum injuste illatum per culpam theologicam, sed veniale.

Notandum est culpam duplici modo veniale esse posse, videlicet levitate materiae et defectu advertentiae vel consensu.

R. 1º Adest obligatio sub peccato veniali totum reparandi damnum per culpam ob levitatem materiae veniam illatum; nam damnum istud plane est voluntarium: ergo totum est imputabile, proindeque totum reparandum. Sed obligatio hæc est tantum sub levi, quia proportionata esse debet materiae et injuriæ.

R. 2º Si grave damnum per culpam ob defectum advertentiae vel consensus veniale inferatur, quinque sunt opiniones: alii volunt auctorem damni ad nihil teneri; alii contendunt illum ad totum teneri sub peccato mortali; alii ad totum sub peccato veniali; alii ad partem sub peccato mortali; alii denique ad partem sub peccato veniali. Ultima hæc opinio sola nobis videtur admittenda, ut ex aliarum quatuor confutatione patebit.

1º Dici non potest illum qui per culpam veniale grave intulit damnum, ad nihil teneri; debet enim saltem aliquo modo damnum illud reparare quod aliquo modo ipsi imputabile est: at grave damnum per culpam veniale illatum aliquo modo imputabile est agenti; eo modo enim imputabile est illi quo fuit voluntarium: porro damnum istud aliquo modo fuit voluntarium, ut supponitur: ergo.

Præterea, quod totam injustitiæ causam non tollit, totam obligationem injustitiam reparandi auferre non debet: porro advertentiae vel consensus imperfectio totam

injustitiae causam non tollit, ut patet: ergo. Sic multi theologi contra *Lessium*, l. 2, c. 7, n. 28; card. *de Lugo*, d. 8, n. 58; *Vogler*, n. 121, et quosdam alios.

2º Qui grave damnum per culpam veniale intulit, non tenetur sub gravi totum reparare; tota enim obligatio damnum in praesenti casu reparandi ex culpa oritur, adeo ut si nulla esset culpa, nulla esset obligatio restituendi; at ex culpa veniali oriri non potest obligatio gravis grave reparandi damnum, tum quia gravis obligatio ex causa levi oriri non potest, tum quia minor debet esse obligatio ex culpa levi oriens, quam si ex culpa mortali oriretur: ergo. Sententia haec communissima est contra *Henricum a Sancto Ignatio* et nonnullos alios. *Vide theologos modo citatos.*

3º Ad totum sub peccato veniali teneri non potest; nam aliqua debet esse proportio inter vim obligationis et illius objectum: at, in hypothesi, nulla esset hujusmodi proportio. Aliunde talis obligatio repugnat; qui enim sub veniali tantum restituere tenetur, mortaliter non peccaret si non restitueret: at repugnat illum mortaliter non peccare, qui grave retinet objectum alienum: ergo. Ita *Lessius*, n. 17; card. *de Lugo*, d. 8, n. 57; *Vogler*, n. 109, et multo communius theologi.

4º Admitti non potest eum qui per culpam veniale grave intulit damnum, teneri sub mortali gravem restituere partem; obligatio enim gravior esse non debet causa ex qua oritur: causa autem supponitur levius: ergo. Ita *ibidem Lessius*, card. *de Lugo* et *Vogler* cum multis aliis, adversus plures alios inter quos *Layman*.

Ergo qui per culpam veniale grave intulit damnum, partem tantum sub peccato veniali restituere tenetur, et pars illa levius esse debet: alioquin ex causa levi gravis nasceretur obligatio, quod repugnare videtur. Pars itaque restituenda excedere non debet id quod absque culpa mortali refineri non potest: unde in praxi nihil ordinarie pro hujusmodi damno restituendum prescribitur. Et revera multi nobiles theologi censem nullam in illo casu faciendam esse restitutionem, siout nulla est obli-

gatio servandi votum, quando cum deliberatione tantum semiplena fuit emissum: hanc tuentur opinionem *Lessius*, card. *de Lugo* et *Vogler*, in locis citatis.

Dices: Qui causam damni posuit, potius illud pati debet quam innocens, juxta istud axioma: *Melior est conditio innocentis*. Ergo.

R. 1º. Retorquo argumentum. Qui causam damni posuit, potius illud pati debet quam innocens; sed qui damnum sine culpa theologica infert, causam illius ponit, alter vero est innocens. Ergo.

R. 2º. Distinguo axioma quo fundatur antecedens. Melior est conditio innocentis, quando agitur de innocentem cum moraliter nocente comparato, *conc.*; quando de innocentem et de venialiter tantum nocente agitur, *nego axioma, saltem quoad applicationem*. Omnes enim fatentur eum qui per culpam mortalem grave intulit damnum, illud totum reparare teneri et quidem sub mortali. Verum ubi agitur de innocentem, ex una parte, et de venialiter tantum nocente, ex altera parte, nocens non censetur grave intulisse damnum, quia effectus non potest, excedere causam quae suppouitur levius. Ergo dictum axioma tunc applicari non debet.

Maxime juvat hic cum omnibus theologis observare culpam damnificativam, in dubio, ut mortalem semper habendam esse; nam, in actionibus externis ita proximo noxiis, difficile est sufficientem non adfuisse advertentiam ad peccandum mortaliter; ex communiter contingentibus presumendum est ergo peccatum fuisse mortale. Aliunde, ceteris paribus, magis presumendum est in favorem innocentis quam nocentis. Ergo.

Notandum etiam eum qui ponens causam injuste damnificativam, malum quidem prævidens, sed non omne, non teneri ad partem damni a se invincibiliter ignoratam; sed invincibilis ille error non facile admittendus est, quia auctor voluntariae damnificationis, communiter prævidere potest et debet consecaria injustæ suæ actionis, saltem confuse.

Cæterum, in omnibus his casibus, sæpe tutius est sua-

dere damificatori ut cum eo qui damnum passus est transigat, id est, ut mutuo consensu convenient quantum restituendum sit.

Quæritur 3º utrum qui per levia furtæ successive commissa grave intulit damnum proximo, illud sub peccato mortali resarcire teneatur.

R. 1º. Qui per levia furtæ notabilem acquisivit sumam, adhuc exstantem in se vel æquivalenter, sub peccato mortali illam restituere tenetur; 4º quia summus Pontifex Innocentius XI, decreto diei 2 martii 1679, hanc damnavit propositionem, n. 38: « Non tenetur quis sub pena peccati mortalis restituere quod ablatum est per panca furtæ, quantacumque sit magna summa totalis; » 2º quia illa obligatio in materia justitiae gravis est, cuius objectum est grave: atqui summa notabilis, ex variis furtis parvis successive commissis composita, grave est objectum; quamvis enim singula furtæ in se levia sint, grave tamen objectum totale efficiunt; datur autem obligatio sub peccato mortali grave illud objectum restituendi, alioquin per furtum ditari licet, et tunc grandis concussionaris aperiretur janua: ergo. *Est sententia communis.* Unde qui falsis ponderibus vel iniquis mensuris vendiderunt, id omne restituere tenentur quod præter justum pretium obtinuerunt, sive majoribus mensuris et ponderibus utendo, sive summam sic, injuste acquisitam quæ privatis restitui non potest, in bona opera impendendo.

R. 2º. Si agatur de iis qui res per minuta furtæ ablatas statim consumpserunt, nec diiores inde facti sunt; vel inter ea furtæ unio moralis existit, vel non: si prius, datur obligatio gravis totum resaciendi damnum; 1º quia fur advertens, aut advertere debens se per talia furtæ grave illaturum esse damnum, mortaliter peccat, et gravem contrahit obligationem damnum istud reparandi; 2º quia totum damnum est voluntarium, proinde totum imputabile, ac totum reparandum est sub gravi, etsi per accidens culpa non fuisset mortaliter; sicut res minutæ mutuo acceptæ et statim consumptæ, sub gravi tamen

reddenda sunt, si ad notabilem perveniant valorem; 3º quia bonum societatis id exigit, ut fures ab hujusmodi damnis efficacius arceantur. Ita Vogler, n. 124, et cum ipso communissime theologi.

Si vero posterius, id est, si unio moralis inter illa furtæ non exstisset, non videretur esse obligationem gravem totum reparandi damnum: haec enim obligatio non fundaretur re aliena injuste possessa, cum res per minuta furtæ ablatæ supponantur statim consumptæ; nec culpa gravi, siquidem singula furtæ fuerint tantum venialia et in unum moraliter non coalescent. Ergo. Unde qui esculentæ successive, v. g., quosdam fructus pluribus subripientes, statim consumpserunt, integrum eorum pretium sub peccato mortali solvere non tenentur; sed tenentur sub veniali, et, quantum fieri potest, ad restitutionem cogendi sunt, ne talibus furtis assuescant.

Notandum unionem moralem et peccatum mortale multo facilius reperiri si furtæ hæc erga eamdem personam fiant, quam si de diversis ageretur personis, quod ex sola prudentium estimatione judicari potest.

Quæritur 4º an aliquis resarcire teneatur damnum quod ex errore invincibili uni intulit, volens illud alteri inferre.

R. affirmative; veram quippe, injustam et efficacem habuit voluntatem ei nocendi cui damnum illatum est, videlicet personæ præsenti cui tamen sciebat se jus nocendi non habere. Forsitan quidem illi nocere noluisset si eam cognovisset; sed, in justitia sicut in contractibus, non attenditur quid agens facere voluisse, verum quid voluerit et fecerit: in casu autem nostro damnum personæ præsenti inferre voluit et intulit. Ergo. Sic P. Antoine Collet, Vogler, n. 202, et communiter logi, contra card. de Lugo, d. 47, n. 78, et quosdam alios.

Hinc qui domum Petri incendere volens, domum Pauli comburit, vel qui occidit Paulum credens invincibiliter esse Petrum, damnum reparare tenetur.

Quæritur 5º an qui inculpabiliter dixit aut fecit aliquid

ad quod jus non habebat, et unde damnum proximo impendet, illud ex justitia impedire teneatur, aut restituere debeat si illud quantum potest non impediat.

R. Multo probabilius est illum ex justitia teneri aut causam damni tollere, aut damnum reparare, si, quantum in se est, illud non impediat; unusquisque enim tenetur reparare damnum sibi re ipsa imputabile. At damnum ex ipsis actione secutum, quod advertit et non impedit, cum impedire posset, ipsi re ipsa, ex opinione hominum, imputabile est. Non quidem peccavit causam ex inadvertentia ponendo; sed advertens eam pravos producturam esse effectus et eam non tollens cum possit, eo ipso censetur hos malos effectus velle. Damnum igitur merito ipsi imputandum est. Ergo.

Hinc pharmacopola, qui venenum pro medicamento ex errore vendidit, emptorem ex justitia admonere teneatur, et monitionem omittens, damnum inde proveniens reparare debet. Ita *P. Antoine*, qui dicit hanc sententiam esse communem. Fatetur tamen nullam esse obligationem causam damnificativam auferendi, quando grave timendum est detrimentum, puta æquale damno quod ex causa injusta alteri imminet; cum enim iusam ponendo non peccaverit, repugnat illum sub pœna a deo gravi eam auferre teneri. Item, si, antequam pœnam cognovisset, damnum de facto ex actione ejus iusculpibili illatum fuisset, ad nihil teneretur.

Quæritur 6º ad quid teneatur ille qui culpabiliter aliquid dixit aut fecit, ex quo, præter opinionem ejus, damnum alteri fuit illatum.

R. 1º Qui aliquid dicit aut facit illicitum, sed non injustum, ex quo tamen, præter opinionem, et data sufficienti diligentia, damnum alteri infertur, ad nihil ex justitia tenetur, quia damnum istud ipsi imputari non potest, siquidem non fuit prævisum, nec prævideri potuit. Ergo. Ita *Lessius*, l. 2, c. 9, n. 103; *Sylvius*, q. 54, art. 8; *Vogler*, n. 169; *Billuart*, etc.

Unde clericus qui contra leges Ecclesie venationi vacat, et casu fortuito hominem pro fera occidit, non fit irreverenter.

regularis nec tenetur damnum reparare. Item qui alterum inducit ad carnes die prohibita comedendas, injustitiæ erga ipsum non erit reus si inde morbum contrahat; qui in domo aliena nocte deambulans ad fornicandum, vas pretiosum, de quo minime cogitare poterat, pedibus offendit, ad restitutionem non tenetur.

R. 2º Qui aliquid dicit aut facit injustum, ex quo, præter exspectationem et absque negligentia, illud sequitur damnum quod ex tali causa sequi non solet, illud reparare non tenetur, propter eamdem rationem: damnum enim istud non fuit voluntarium, cum prævisum non fuerit, nec prævideri potuerit: ergo nec imputabile. Ergo. Sic, in locis citatis, *Lessius*, card. de *Lugo*, d. 8, n. 82; *Sylvius*, *Vogler*, *Billuart*, in dissertatione de Homicidio, t. xii, art. 8, ed. in 8º, 1830.

Hinc qui in arborem ascendit ut fructus injuste colligeret, decidit, et aliquem subtus positum vel transeuntem obruit, damna ex morte ejus secuta reparare non tenetur. Paulus domum Petri effudit, intrat, frangit arcum, furatur pecuniam; furtum istud Jacobo imputatur, qui, ex indiciis apparentibus et falsis testibus, juridice convincitur et ad triremes damnatur: Paulus ex justitia hæc innocentis Jacobi damna resarcire non tenetur, nec seipsum manifestare ut illius famam et libertatem restituat. Si tamen Jacobus injustissime coactus damna Petri jam reparaverit, Paulus pretium hujus modi damnorum huic refundere debet; hæc enim damna ipse reparare debuisse erga Petrum, etiam ante sententiam judicis. Ergo.

Quæritur 7º ad quid teneantur qui, tempore perturbationis publicæ in Gallia (*temps de la Révolution*), debita ex chartis nummariis (*papier-monnaie*) solverunt, a die 1 januarii 1791 usque ad mensem *thermidor an IV* (1 juli 1796).

R. Tres sunt haec de re opiniones: alii enim dicunt eos qui ex chartis nummariis, quomodo cumque eas habuerint, debita solverunt, ad nihil teneri; nam, inquit, qui legali moneta utuntur ut debita sua solvant, ad nihil tenentur: at chartæ nummariae erant moneta legalis: ergo.

Alii autem volunt eos qui hujusmodi chartis ad solvenda debita usi sunt, semper teneri reparare damnum quod passi sunt creditores, quia leges usum earum permettent, evidenter erant injustae: illarum ergo beneficio cum alterius detimento uti nunquam licitum esse potuit. Unde patroni hujus sententiae semper exigunt saltem ut qui debita sua talibus chartis extinxerunt, cum creditoribus bona fide paciscantur. Hæc sententia tutior est, sed durior esse videtur.

Alii denique distinguunt inter eos qui debita sua solverunt ex chartis ad solvenda debita ejusdem generis sibi datis, v. g., ad census annuos (*rentes constituées*) extinguendos, et eos qui tales vili pecunia pretio emebant chartas easque juxta numericum valorem dabant. In priori casu, nulla est obligatio damnum reparandi; nam illæ chartæ publica erant calamitas; qui autem ex illis debita sua solvebant, non tam volebant damnum creditoribus inferre quam sè a calamitate publica indemnes servare, onus quod injuste sibi imponebatur in alios rejiciendo: porro æquitati naturali consonum esse videtur ut quis in tali calamitate querat se indemnum servare: ergo.

At in posteriori casu, vera existit obligatio damnum reparandi; etenim si in calamitate publica liceat se servare indemnum, onus injustum rejiciendo, iniquum esset ex eadem calamitate cum alterius detimento ditari. Ergo. Ad determinandum quale damnum resarcendum sit, attendendus et pensandus est valor realis chartarum eo tempore quo in solutionem datae sunt, ac differentia inter hunc valorem et valorem numericum per restitutionem compensanda est, solvendo etiam interesse (*les arrérages*), juxta proportionem capitalis quod restituи debet.

Idem dicendum esse arbitramur de his qui eodem modo debita extinguebant chartis quas ingenti quantitate pro parvo reali pretio accipiebant, v. g., ex rei alicujus venditione, ex suo labore, etc.; in utroque enim casu cum alterius detimento ditiores facti sunt.

Tertia hæc sententia est D. Asseline, Episcopi Bon-

nensis, in opusculo cuius titulus: *Avis concernant l'exercice du saint ministère dan les circonstances présentes*, datum an. 1796. Parvum illud opus a maxima episcoporum Gallicanorum parte fuit admissum, et præsertim a D. Jouffroy de Gonssans, Cenomanensi episcopo.

Qui falsas supposuerunt chartas, aut eas cognitas ut falsas in solutionem dederunt, tenentur totum reparare damnum, quia totum ipsis imputabile est. Si personæ quibus illatum fuit damnum inveniri nequeant, summa illis debita in pias causas impendenda est vel pauperibus eroganda. Hæc decisio in eodem opere Bononiensis episcopi invenitur.

Quæritur 8º ad quid teneantur conscripti desertores (conscrits déserteurs).

R. 1º. Procul dubio, ad militiam juste vocati, tenentur se manifestare et ad vexilla redire, alioquin absolvit nequeunt; qui enim ad militiam juste vocatur, illam refugere non potest quin injustitia fiat reus erga principem et totam rempublicam, ut evidens est. Ergo.

Si tamen se manifestare non possunt quin morti, tritemibus aliquaque gravibus pœnis afflictivis se devoverent, tunc occulti manere possent donec sibi licitum esset ad vexilla redire, quia nemo tam gravibus pœnis ultro se subiecere tenetur. Ita *Collator Andeg., États*, t. III.

R. 2º. Ex conscriptionis lege, data die 10 martii 1818, art. 71, qui sorte designati sunt et tanquam milites semel fuerunt admissi et inscripti, soli requiruntur, nec alii pro ipsis deficientibus militare amplius coguntur: locum igitur non habet gravis quæ olim movebatur hac de re quæstio, utrum scilicet desertores rei essent injustitiæ erga eos qui pro ipsis ad militiam cogeabantur.

Quoad vero præteritos hujus generis casus adhuc existantes, arbitramur desertores ad restitutionem non teneri erga eos qui pro ipsis appellati sunt; in his enim casibus restituere non tenentur, si contra justitiam commutativam non peccaverint: atqui contra justitiam commutativam non peccaverunt erga eos qui pro ipsis appellati sunt; gubernio quidem tunc existenti non obediebant,

sed illud efficaciter non incitabant ut hos vel illos pro seipsis appellaret. Et vero, quando detegebantur, vel sese voluntarie prodebat, ad poenas afflictivas damnabantur vel militare obstringebantur; sed qui pro ipsis appellati fuerant, non ideo remittebantur, nec ulla ipsis aut parentibus eorum assignabatur compensatio. Præterea, in ultimis præsertim imperii Napoleonis temporibus, v. g., a bello Hispaniae declarato, leges conscriptionis velut injustissimæ communiter habitæ sunt; idcirco inquietari non debent desertores. Sic respondit S. Pœnitentiaria, anno 1815.

Qui autem pro aliis pretio se locaverunt, et vexilla deinde fugientes, in causa fuerunt cur vexati sint ii pro quibus se obstrinxerant, tenentur totum reparare damnum inde secutum: verus namque existebat contractus cuius violatio onus restituendi importat.

Qui ex industria fingunt infirmitates, aut eas graviores faciunt, non statim damnandi sunt ad restitutionem; nam 1º raro decipiunt realiter membra consilii *revisionis*; 2º saepè sunt in bona fide, et moniti ad restitutionem determinari non possent; 3º contendi potest, juxta plures, eos contra justitiam commutativam non peccare, quia, seipsos salvando per mendacia, non positive ac efficaciter inducunt magistratus ad alios in militiam adscribendos, non aliorum malum intendunt, sed tantum suam liberationem. Hæc posterior ratio quadam probabilitate non caret et inservire potest ad mitiorem decisionem imponeandam, quando non alia suppetit via, nec amplius obtineri potest.

Nos autem, principiis strictis inhærendo, arbitramur quod qui fraude et mendacio decipiunt magistratus vel pecunia aut aliis viis inquis eos corruptunt, et obtinent ut, contra legum justarum dispositiones, a militandi necessitate liberentur, atque alii pro se ipsis appellentur, contra justitiam peccant; certum est enim alios juvenes jus strictum habere ut sic non decipientur nec corruptantur magistratus. Ergo.

Defectu juvenum sic exemptorum eorumve parentum,

qui injustam hujusmodi exemptionem obtinuerunt, totum damnum hinc illatum reparare debent magistratus corrupti, secundum regulas quas infra trademus pro cooperantibus ad damnationem damnificativam.

Ut autem noscatur quis injustitiam ex fraude aut corruptione provenientem sustineat, quærendum est ille qui ultimus in catalogo militum ejusdem districtus fuit inscriptus. At si plures injustæ hujusmodi exemptiones in eodem districtu eodem anno exsisterint, certo detegere non potest damnificator quis injustitiam re ipsa patiatur. Quid vero agendum sit ubi ille cui facienda esset restitutio detegi non potest, videbimus infra. Item qui aliquo signo schedam certo bonam novisset et sumpsisset, certo fuisse unjustus, et restituere deberet ferme summam quæ hoc anno fuisse necessaria ad aliquem ante scrutinium assecurandum. Sed cum impossibile esset dicere cui facienda restitutio, eroganda foret in bona opera, ut ostendemus infra.

Diximus contra legum justarum dispositiones; nam si leges militares forent evidenter injustæ, qui, mediante pecunia, ab illis se liberaret, nullo modo reus foret, sed ab injusta vexatione tantummodo se redimeret.

Quæritur 9º utrum artifices et professionem quamdam exercentes, ut cæmentarii, lignarii, advocati, medici, chirurgi, notarii, etc., reparare tenentur damnum quod ex eorum negligentia vel imperitia sequitur.

R. Damnum hoc reparare non tenentur, nisi peccatum theologicum admiserint; nam, *ex probatis*, nulla est obligatio, extra contractum, reparandi damnum absque culpa theologica illatum: porro artifices et qui profesiones exercent, quamvis ratione officii obligationem quasi-contractus habere reputentur, non tamen inierunt pactum quo de ipso casu fortuito tenerentur, ut communissime theologi fatentur: ergo.

Sed qui ne communem quidem seu mediocrem habent peritiam, aut qui eam non adhibent diligentiam quam viri probi ac prudentes ejusdem artis vel professionis adhibere solent, graviter vel leviter, pro casibus, contra

status sui officia peccant et jus alterius violant: ergo restituere tenentur pro qualitate culpæ suæ. Hinc qui satis peritus est, tenetur tantum ex culpa juridica levi et voluntaria; *a fortiori* teneretur ex culpa lata: qui autem tanquam aliis in arte sua peritiorem et diligentiores se præbet, ex culpa levissima damnum reparare tenetur; nam eo ipso majorem adhibere debet diligentiam. *Ita generatim theologi.*

Quæritur 10° ad quid teneantur juvenes qui ope aliena gratuitam acceperunt educationem sub spe quod futuri essent clerici, si postea hunc statum sponte deserant aut illo seipso indignos culpa sua effiant.

R. Si sincere in statu clericali se Deo consecrare intenderint, atque fecerint quod in se erat ut ad illum sese idoneos redderent, ac deinde superioribus ob incapacitatem remittantur, *vel* clare agnoscent se ad tale genus vita non esse vocatos, restituere non tenentur, quia non egerunt contra eorum voluntatem a quibus beneficia acceperunt; horum enim intentio non potuit esse quod fierent clerici etiam absque divina vocatione. Ergo.

Contra vero, ad restitutionem tenentur si, nullam ad vitam clericalem sentientes inclinationem, dixerint se illum desiderare, ut educationem gratuitam obtinerent, aut si, culpa sua, sanctissimo illo statu sese cum advertentia indignos reddiderint; nam, ut quis dono sibi præstito valide uti possit, conditiones sibi præscriptas implere debet: tunc autem istæ conditiones evidenter non impletur: ergo.

Non refert an illi juvenes pensionem habeant a gubernio solutam, quæ dicitur *bourse*, an vero simpliciter pensionem gratuitam in collegio aut seminario obtineant; nam pensiones a gubernio solutæ, ab episcopo, quibus voluerit, applicari possunt: porro episcopus eas applicare non intendit, nisi eis qui sincere clericatum desiderant, et faciunt quod in se est moraliter ut ad ministerium sacrum idonei efficiantur: imo ipsum gubernium aliis eas pensiones solvere non intendit. Ergo.

Qui de vocatione sua dubitant, gratuitam educationem

accipere non debent si nondum incepint, nisi prius dubium suum eis aperiant a quibus beneficia accepturi sunt.

Si autem gratuita eorum educatio jam incepta sit, quando dubium supervenit, quamprimum moraliter dubium illud excutere debent: si autem post adhibitam sufficientem attentionem, dubium perseveret, illud aperire tenentur; alioquin contra voluntatem eorum a quibus beneficia accipiunt agerent, ut satis patet. Multæ aliæ occurrent difficultates quæ ex iisdem principiis solventur.

§ II. — De his qui damnum per alios inferunt, seu de cooperantibus.

Duplici modo aliquis damno alteri inferendo cooperari potest, scilicet positive et negative.

1° *Positive*, quando influit in damnum per alios inferendum, quod physice et moraliter fieri potest. Physice, si actionis damnificativæ fiat particeps; et moraliter, si quempiam ad damnum inferendum determinet.

4° *Negative*, quando non impedit damnum quod alteri infertur cum illud impedire posset et deberet. Omnes diversi modi quibus aliquis damno alteri inferendo cooperari potest, his comprehenduntur *S. Thomæ* versibus, 22, q. 63, art. 7:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, nou manifestans.

Sex priores modi cooperandi dicuntur positivi, et tres posteriores dicuntur negativi.

Causæ negativæ, per se loquendo, damnum reparare non tenentur: nemo enim damnum alterius reparare tenetur, nisi jus illius strictum violaverit: atqui jus alterius strictum per causas negativas ut tales non violatur; nam ideo violaretur, quia alii homines damnum istud ab illo repellere tenerentur: illud autem admitti non potest, cum omnes jure naturali sint liberi et indipendentes: ergo. Itaque, qui alterius damno negative tantum cooperati sunt, illud reparare non tenentur, nisi ratione officii, vel alia via ad illud impediendum sese adstrinxerint.

Causæ autem positivæ damnum cui cooperatae sunt reparare tenentur; sed requiritur ut causa vere fuerit positiva, injusta, damni efficax et theologice culpabilis, ut probavimus supra, pag. 80 et seq. Si causa influxerit, non in substantiam damni, sed in modum, obligatio non est damnum reparandi, nisi quatenus ille modus est ipse damnosus. Nunc de singulis cooperantibus seorsim agendum nobis incumbit, quod in sequentibus absolvemus sectionibus.

SECTIO PRIMA. — De jubente.

Jubens seu mandans ille est qui, ob proprium commodum, alium jussione, precibus, minis vel aliis mediis ad actionem alteri damnificativam movet. Dicitur *ad proprium commodum*, ut distinguatur a consulente, qui ad actionem damnificativam movet, non in suum, sed in alterius commodum. Quod autem fit ex mandato, nomine ipsius mandantis fieri censetur. Certum est illum reparare teneri damnum quod inferri jussit, et quod revera ex ipsius mandato fuit illatum; illius enim manifesta causa est positiva, injusta, efficax et theologice culpabilis. Ergo.

Hinc, si mandatum revocaverit, et hanc revocationem mandatario expresse manifestaverit, jam reparare non tenebitur damnum quod nihilominus mandatarius effecit; in illud quippe tunc non influit, sed totum mandatario tribui debet: attamen si mandatum, licet revocatum, habet rationem consilii, mandans sub hoc respectu ad reparationem damni tenebitur, quia reipsa damnum ipsi merito imputabitur. At si revocationem mandati sui manifestare non potuerit, etiamsi de illo vehementer doluisse, aut si mandatarius prudenter judicare potuerit hanc revocationem illusoriam esse et ad fucum faciendum, damnum reparare tenebitur, quia ex facto ipsius revera sequitur.

Quæritur 1º ad quid mandans teneatur, si mandatarius mandati limites excesserit.

R. Vel mandans prævidit aut prævidere potuit fore ut

mandatarius jussionis limites excederet, vel non. In priori casu totum damnum reparare tenet, quia totum illi adscribendum est: unde si servo iracundo jusserrit ut graviter aliquem percutiat vel etiam vulneret, et servus illum occidat, totum homicidii damnum, quantum in se est, reparare debet mandans. In posteriori casu, illud tantum reparare tenet quod mandavit, v. g.: si vero jusserrit ut domum alicujus incendat, et servus domum incendat et dominum occidat, mandans valorem domus restituere tenebitur, non vero damnum ex homicidio specutum; nam homicidium soli mandatario tribui debet. *Est sententia communis.*

Quæritur 2º utrum qui verbis, nutibus vel aliis signis manifestavit se gratum habiturum si quoddam alteri inferatur damnum, illud resarcire debeat.

R. Procul dubio tenetur illud reparare, quia illius est causa positiva, et injusta, ac proinde totum ipsi imputandum est: unde Henricus II, rex Angliæ, merito reum mortis S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis se existimavit.

Pariter, si quis nonnullos videns homines paratos ad damnum alteri inferendum ut ipsi placeant, taceat, damnum reparare tenet; quamvis enim illud non jusserrit, cum ex nomine suo inferendum videret, obsistere tenebatur, et quidem ex justitia, secundum multos; non dubie autem, sed certe apud omnes, si agentes scirent propositum suum ei cui placere intendebant et qui nihil contrarium dicebat, notum esse: *a fortiori* si silentium ipsius eos determinasset: si vero damnum aliquod, ipso nesciente, ad ei placendum illatum fuisset, et ratum haberet, non ideo illud reparare teneretur; approbatio enim in eo casu non est causa positiva et efficax damni. Ergo.

Quæritur 3º utrum mandans reparare teneatur damnum quod mandatarius ex errore inculpabili alteri intulit, v. g.: jussum acceperat occidendi Petrum, et ex errore occidit Paulum.

R. Si mandans prævidit aut prævidere potuit hunc errorum forsitan oriturum esse, damnum reparare tenetur: